

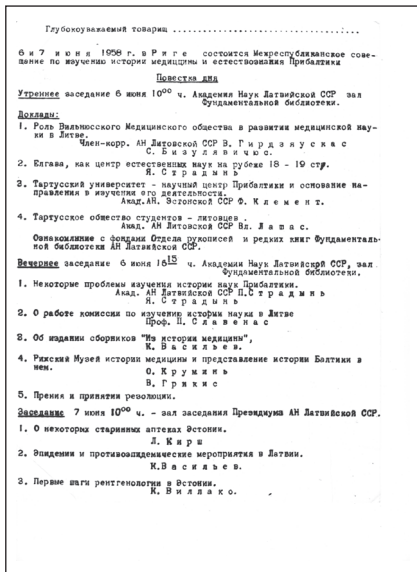
Baltijas zinātņu vēstures konferences pusgadsimta gaitā: no Hruščova līdz Ilvesam (1958–2008)

(Ievadlekcija 23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē Rīgā, RTU, 2008. g. 9. oktobrī.)

Jānis Stradiņš

2008. gads ir pārbagāts, vismaz Latvijā, ar dažādām jubilejām, gan izcilām gadareizēm, gan šaurākam lokam nozīmīgām. Sprototams, visas trīs Baltijas valstis svin sava valstiskuma iedibināšanas 90 gadus, tas mums ir galvenais, taču Lietuva nesen atzīmējusi Lietuvju Zinātņu biedrības 100 gadus, Igaunija – savas Zinātņu akadēmijas 70 gadus, Latvija – ortogrāfijas reformas (latīniskās ortogrāfijas akceptēšanas) 100 gadus. 23. Baltijas Zinātņu vēstures starptautiskajā konferencē svarīgi ir atcerēties, ka šogad aprit tieši 50 gadu kopš šīs tradīcijas iedibināšanas, ka 1958. gada jūnijā Rīgā notika pirmais šāda veida saiets. Šī konference un zinātņu vēsturnieku kolektīvs, kas pamazām sāka veidoties [1], bija organizētas un koordinētas zinātņu vēstures pētniecības sākums Baltijā (sk. 254. lpp. 1. pielikumā – kopējs visu konferenču saraksts un tematika).

Toreizējos vēstures apstākļos pirmā konference (apspriede) nepavisam nebija ne viegls, ne ordinārs saiets. Staļina režīma gados PSRS zinātne bija stingri izolējusies no pasaules zinātnes, vairākās nozarēs bija sazēlušas nezinātniskas, pat tumsonīgas pieejas, tādas kā T. Lisenko "mičuriniskā bioloģija", O. Lepešinskas "jaunā mācība par šūnu", marksistiski motivēta vulgāra vēršanās pret kvantu fiziku, Einšteina teoriju, kibernetiku u. tml. Lai pretotos Rietumu itin kā kaitīgajai ietekmei, bija uzsākta cīņa pret "kosmopolitismu" un "zemošanos Rietumu priekšā", nepamatotīti noniecināti Eiropas zinātnes sasniegumi un mērķtiecīgi veicināti krievu zinātņu un inženieru apšaubāmas "prioritātes" meklējumi visās jomās [2]. Īpaši pēc 2. Pasaules kara nonievāja uzvarēto vāciešu nopelnus zinātnes attīstībā, pie reizes arī Baltijas vāciešus (Krievijas impērijas pavalstniekus!), kurus vai nu noklusēja un nopulgoja, vai pasludināja par krieviem, kā, piemēram, K. M. Bēru. Valdošās nostādnes tika ieturētas lielkrievu šovinisma garā, lielā mērā ignorējot

P. Stradiņa organizētās Starprepublikāniskās apspriedes par Baltijas medicīnas un dabaszinātņu vēstures izpēti (1. Baltijas Dabaszinātņu vēstures konferences) ielūgums un darba kārtība 1958. g. 1.–7. jūnijā, Rīgā

10. Baltijas Zinātņu vēstures konferences izbraukuma sesija Jelgavā, kas veltīta Jelgavas Pētera akadēmijas 200 gadu jubilejai (1975. g. 23. aprīlī). No kreisās: Latv. PSR Kultūras ministrs V. Kaupužs, Jelgavas partijas komitejas sekretāre, akad. J. Stradiņš, akad. P. Valeskalns, PSR ZA Dabaszinātņu un tehnikas vēstures institūta direktora vietnieks A. Fjodorovs (Maskava), prof. K. Vasiljevs (Odesa), Dr. A. Šamins (Maskava)

20. Baltijas Zinātņu vēstures konferences prezidijā no labās – akad. J. Stradiņš, Igaunijas Zinātņu vēstures asociācijas prezidents akad. K. Silivask, Lietuvas Zinātņu vēstures asociācijas prezidents J. A. Kriškto-paitis (Tartu, 2001. g. 30. janv.)

RTU rektors akad. I. Knēts (no labās) un P. Valdena mazdēls, Somijas ZA īstenais loceklis prof. E. Hollo (Helsinki) 21. Baltijas Zinātņu vēstures konferences ietvaros 2003. g. 15. oktobrī, P. Valdena piemiņās zīmi Rīgā atklājot

1. Baltijas konferences noslēguma sēdē Latv. PSR ZA Konferencu zālē (tag. Vāgnera zālē), Rīgā

12. Baltijas Zinātņu vēstures konference, veltīta Viļņas Universitātes 400 gadu jubilejai (Viļņa, 1979. g. oktobri). No kreisās: S. Bizjulēvičs (Viļņa), akad. J. Stradiņš, Baltkrievijas PSR ZA akadēmiķis M. Eljaševičs, akad. P. Valeskalns, Lietuvas PSR ZA akad., Viļņas Universitātes rektors J. Kubiļus, Lietuvas PSR ZA akad. P. Slavens, PSRS Dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku nacionālās apvienības sekretārs V. Sokoļskis, Igaunijas PSR ZA akad. K. Silivaskis

14. Baltijas Zinātņu vēstures konferences rīcības komitejas sēde Rīgā 1985. g. februārī Medicīnas vēstures muzejā. No kreisās: fiz. mat. zin. kand. L. Reiziņš, vēst. zin. kand. T. Vilciņš, doc. K. Ē. Arons, biol. zin. kand. J. Jākobsons, med. zin. kand. A. Viksna, akad. J. Stradiņš

Kr. Barona 150 gadu jubilejai veltītais simpozījs par paleozinātņi 1985. g. Jūrmalā. No kreisās: doc. J. Klētnieks, H. Ēlsalu (Igaunija), Dainis Stalts, akad. J. Stradiņš, Konstantīns Karulis, E. Šimkunaite (Lietuva). Simpozījs notika 14. konferences ietvaros, tajā pirmoreiz iztīrāja senāko zinātnes (arī medicīnas) priekšstatu veidošanos pēc folkloras un arheoloģijas datiem, īpaši paleoastronomijas problēmas

Viļņas Universitātes jubilejai veltītajā 12. Baltijas Zinātņu vēstures konferencē 1979. g. Konferences dalībniekus uzrunā Latvijas Dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku apvienības priekšsēdētājs akad. P. Valeskalns. Pa labi – Viļņas Universitātes rektors akad. J. Kubiļus, Lietuvas Dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku apvienības priekšsēdētājs akad. P. Slavens

arī PSRS nekrievu tautības zinātniekus, lai neveicinātu vietējo nacionālismu vai reģionālo lokālpatriotismu.

Nostādnes manāmi mainījās pēc Staļina nāves G. Maļenkova un Ņ. Hruščova valdīšanas gados. Notika zināma režīma liberalizācija, ko izmantoja savienoto republiku komunistiskā elite un zinātniskā inteliģence. Var runāt par "Hruščova atkusni" ("otpeļj") ("ottepelj"), kas Latvijā izpaudās kā nacionāli iekolorētais "Berklava atkusnis". Turklāt laika ziņā tas sakrita ar zinātnes prestiža krasu pieaugumu toreizējā Padomju Savienībā, ar šīs lielvalsts panākumiem raķešbūvē un kosmosa tehnoloģijās, kodolenerģijas jomā, ar tendencēm veidot zinātņietilpīgas izstrādes un ražošanas "ķimizāciju". Notika arī decentralizācija zinātnē, no Maskavas un Ļeņingradas zinātne pārgāja arī uz savienotajām republikām. Padomju Latvijā, piemēram, tika atjaunots Rīgas Politehniskais institūts (1958), Zinātņu akadēmijas sastāvā dibināts Organiskās sintēzes institūts (1957), legalizēts Medicīnas vēstures muzejs (1957), radās vairāki populārzinātniski žurnāli un biedrības, jauni, perspektīvi zinātnes virzieni.

Arī "lielajā" padomju zinātnē atjaunojās sakari ar kolēģiem ārzemēs – PSRS zinātnieki sāka piedalīties starptautiskās organizācijās un kongresos. Tika reorientēti arī zinātņu vēstures pētījumi PSRS – no šaubīgu "prioritāšu" meklējumiem uz ideju un tehnoloģiju vēstures pētniecību pasaules mērogā, akcentējot arī vietējās īpatnības. 1956. gadā tika nodibināta Padomju Nacionālā Dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku apvienība, ko uzņēma par biedru IUHPS (Starptautiskajā Dabaszinātņu vēstures un filozofijas savienībā, tā skaitījās ar UNESCO asociēta organizācija un tobrīd to vadīja slavenais fiziķis Nobela prēmijas laureāts L. V. de Brojī) [3]. Padomju Nacionālā apvienība organizēja savas nodaļas savienotajās republikās [4], arī Latvijā (1958), Lietuvā (1964) un Igaunijā (1967). Latvijā attiecīgo nodaļu (sākumā – Latvijas nacionālo grupu), tagadējo Latvijas Zinātņu vēstures asociāciju, tika nolemts organizēt ar 1958. g. 30. janvāra Latvijas PSR ZA Prezidija lēmumu [5]; lēmumu īstenoja 1958. g. 26. maijā, par jaunās organizācijas priekšsēdētāju ievēlot toreizējo LPSR ZA akadēmiķi sekretāru Pēteri Valeskalnu (1899–1987) [6], bet par atbildīgo sekretāru Jāni Stradiņu, tolaik Organiskās sintēzes institūta vecākā zinātniskā līdzstrādnieka vietas izpildītāju [7, 8].

Tajā pašā laikā latviešu mediķis un medicīnas vēsturnieks profesors Pauls Stradiņš (1896–1958) intensīvi veidoja savu Medicīnas vēstures muzeju Republikas klīniskās slimnīcas telpās [9]. Šā muzeja nodošanu valstij, dibinot juridisku valsts iestādi, viņam izdevās īstenot 1957. g. septembrī. Mūža pēdējais cēliens P. Stradiņam bija īpaši intensīvs. Viņš organizēja ne vien vēža ķīmijterapiju, sirds operācijas, torakālo ķirurģiju un medicīnas vēstures muzeju, bet arī sakomplektēja regulāri iznākošos medicīnas vēstures rakstu krājumus "Iz istorii mediciny" (tā pirmais sējums iznāca 1957. gadā). Jau kopš 1952. gada P. Stradiņš loloja iecerī sasaukt Baltijas Medicīnas vēsturnieku konferenci Rīgā, sākotnēji – sakarā ar Rīgas 1. pilsētas slimnīcas 150 gadu jubileju (vecākā slimnīca mūsdienu izpratnē Baltijā, dibināta 1803. gadā), vēlāk – sakarā ar Medicīnas vēstures muzeja atklā-

šanu [10]. Viņš bija guvis šai ierosmei atbalstu gan no Maskavas, Ļeņingradas un Ukrainas, gan no abām pārējām Baltijas republikām. Maskavas "ārstu indētāju" lieta (1953. gada sākumā) un J. Staļina nāve aizkavēja šo nodomu īstenošanu uz vairākiem gadiem, līdz 1956. gada nogalē P. Stradiņu piemeklēja insults.

Atkopies no insulta un legalizējis Medicīnas vēstures muzeju, 1958. gada sākumā P. Stradiņš atgriezās pie konferences idejas un uzaicināja pie sevis mājās Lietuvas un Igaunijas kolēģus pārrunāt konferences sasaukšanu. Baltijas valstu vienotības ideja P. Stradiņam bija tuva jau kopš pirmskara laika – 1938. gadā viņš aktīvi piedalījās t. s. Baltijas nedēļas organizēšanā Rīgā, veidoja plašus sakarus ar Lietuvas, Igaunijas un Somijas mediķiem. Arī pēc kara, jau 1945. gadā, P. Stradiņš bija organizējis Rīgā un Ķemeru Baltijas republiku medicīnas zinātnisko padomju pirmo sesiju. Tāpat viņš bija referējis Igaunijas PSR ZA 1. zinātniskajā sesijā 1947. gadā par Baltiju kā vienotājposmu starp Krievijas un Rietumu medicīnu [11].

Koordinatīvajā apspriedē P. Stradiņa mājās kabinetā, Ventspils ielā 19, kur no Igaunijas (Tartu) piedalījās bioķīmijas profesors Eduards Martinsons, bet no Lietuvas – parazitologs Stasis Bizjulevičs, tika nolemts Rīgā noturamo konferenci veikt ne vien medicīnas, bet arī dabaszinātņu vēsturei. Galvenais konferences uzdevums bija Starprepublikāniskas Baltijas dabaszinātņu vēstures problēmu komisijas dibināšana, kas koordinētu pētījumus šajā virzienā un pulcinātu pētniekus interesentus. Apspriedē vēl piedalījās Latvijas PSR Medicīnas vēsturnieku biedrības toreizējais sekretārs medicīnas apakšpulkvedis Konstantīns Vasiljevs un arī es, tolaik jauns zinātnieks, kas vienlaikus ar darbu Organiskās sintēzes institūtā biju arī Medicīnas vēstures muzeja darbinieks un faktiski veicu sava slimojošā tēva privātsekretāra pienākumus. Sākotnēji bija iecerēts konferenci saistīt ar Medicīnas vēstures muzeja atklāšanu jaunajās telpās 1958. gada rudenī, taču P. Stradiņš, kā likās, jau paredzēja, ka muzeja veidošanās var ieilgt, nenotiekot tik strauji, tādēļ viņš steidzināja konferences sarīkošanu, itin kā paredzēdams, ka rudeni pats vairs nepieredzēs. Konferenci nolēma rīkot maija beigās – jūnija sākumā, un visi organizatoriskie darbi – referātu komplektēšana, ielūgumu izsūtīšana – bija jāuzņemas man.

Lai gūtu akceptu rīkot konferenci, Latvijas PSR ZA vārdā 1958. g. 24. aprīlī uzrakstījām vēstuli akadēmiķim sekretāram P. Valeskalnam [12], pēc tam kad bijām saņēmuši atbalstu no vairākiem prominentiem Maskavas zinātņu vēsturniekiem (prof. B. Petrova, S. Soboļa un L. Bļahera un paša PSRS ZA Dabaszinātņu un tehnikas vēstures institūta direktora prof. N. Figurovska). N. Figurovskis ne vien atbalstīja priekšlikumu par Baltijas Dabaszinātņu un medicīnas vēstures problēmu komisijas dibināšanu, bet pat izteica domu, ka "tai varētu tikt piešķirtas tiesības un iespējas piedalīties starptautiskās organizācijās par zinātņu vēsturi un farmācijas un medicīnas vēsturi" (N. Figurovska vēstule P. Stradiņam 1958. gada 8. aprīlī) [10]. Arī P. Valeskalns principā atbalstīja konferences ieceri, gan nevirzot šo jautājumu ne uz kādu oficiālu saskaņošanu vai apstiprināšanu Latvijas PSR Zinātņu

akadēmijas prezidijā vai Latvijas Kompartijas CK, kas tolaik skaitījās normāla, pat nepieciešama procedūra. Un šajā ziņā viņam, protams, bija taisnība, jo birokrātiskās procedūras visu būtu ievilcinājušas.

Tieši šajā laikā Latvijas PSR Zinātņu akadēmija, tās prezidijs un nodaļas pārcēlās uz ZA Augstceltni ("Kolhoznieku namu"). Toreizējā ZA lielā konferenču zāle Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas (dib. 1524) ēkā ("Muses namā") daļēji bija jau izārdīta, lai tur iekārtotu galveno lasītavu. Trijātā ar tēvu un bibliotēkas komandantu sastūmām jau iegādātos krēslus un galdiņus konferences noturēšanai. Fundamentālās bibliotēkas darbiniece M. Taube draudzīgā kārtā bibliotēkas vestibilā iekārtoja seno Rīgas zinātnisko grāmatu unikālu izstādi no saviem "retumiem", lai uzskatāmi rādītu Baltijas zinātnes tradīcijas 17.–20. gs.

Par šo grāmatu izstādi saglabājies toreizējās Fundamentālās bibliotēkas Retumu sektora vadītājas Dr. Metas Taubes pieraksts viņas dienasgrāmatā, kuru Baltijas zinātnes vēstures grāmatu un dokumentu izstādē pēc 50 gadiem rādīja bibliotekāre Arta Poriete. Lūk, "Taubītes" atmiņas:

"6. VI [1958] sarīkoju izstādi uz prof. Stradiņa (ķirurga) vēlēšanos sakarā ar konferenci, kas bija sarīkota kopīgi ar kaimiņu republikām medicīnas-dabaszinātņu vēsturē. Nonāca uz izstādi vecais profesors Stradiņš ar dēlu Jāni, meitu (mākslinieci), kā arī ar konferences dalībniekiem. Apskatīja rokrakstus, kā arī vecās iespīestās grāmatas (eksponātu ap 104), arī prof. Stranda materiālus (kas ar sevišķu mīlestību pētījis zirnekļus). Prof. Stradiņš, neskatoties uz savu slimību (asinsizplūdumu, ko viņš pirms pāris gadiem pārcieta), tomēr ļoti rosigis un jau steigzās prom no izstādes uz slimnīcu. Operācijas pats viņš gan vairs neizdarot, bet asistējot nopietnākās operācijās. Viņš teica: "Jūs mani atvainosiet, turpiniet vien skatīties izstādi, bet man jāsteidzas uz slimnīcu!". Tā ir autentiska laikmeta liecība.

Konference notika tagadējā Vāgnera zālē 1958. g. 6. jūnijā ar divām sēdēm un apm. 60 dalībniekiem [13, 14]. Nākamajā dienā referāti vairs netika lasīti, taču notika Medicīnas vēstures muzeja apskate Valsts kliniskās slimnīcas barakā un pieņemšana P. Stradiņa mājās, turpat pretī, Ventpils ielā 19. Vairāki programmā paredzētie referenti neatbrauca (Tartu Universitātes rektors prof. F. Klements, fizioloģijas profesors V. Lašs no Kauņas. Nebija ieradies arī uzaicinātais medicīnas vēsturnieks B. Petrovs no Maskavas un pat viens no konferences iniciatoriem – prof. E. Martinsons no Tartu. Taču referentu skaitā bija daudzi prominenti zinātnieki, kā, piemēram, prof. P. Slavens (Lietuvas PSR ZA Zinātņu vēstures komisijas priekšsēdētājs), prof. V. Girdzijausks un S. Bizjulevičs no Lietuvas, V. Kalnins un K. Villako no Igaunijas, pavisam kādi 7–12 cilvēki no citām republikām, bet no Latvijas – Zinātņu akadēmijas locekļi A. Kalniņš, S. Hillers, P. Gērke, J. Mihailovs, P. Valeskalns, grāmatnieks K. Egle, zinātnieki E. Karpovics, F. Grigorāšs, V. Utkins, zinātņu vēsturnieki G. Nikolajeva-Seredinska, J. Jākobsons, Ā. Karnups, A. Laksbergs, S. Magiļņikis, K. Vasiļjevs, I. Rabinovičs. Tika nolasīti 9 referāti, kuru starpā centrālais

bija P. Stradiņa un J. Stradiņa kopreferāts par Baltijas zinātņu vēstures pētīšanas pamatproblēmām [15]. Tā pamattēzes tika iekļautas apspriedes rezolūcijā, un šīs akceptētās tēzes bija šādas:

1. Baltijas republiku zinātņu centri no laika gala ir bijuši savā starpā vienoti, un tiem ir bagātas tradīcijas. Tērbatas (Tartu) Universitātē, Viļņas Universitātē, Rīgas Politehniskajā institūtā un Latvijas Universitātē, tāpat Kauņā un Jelgavā 17.–20. gs. veidojušās oriģinālas zinātnieku skolas, aktīvas bijušas dabaszinātņu, ķīmiju, farmaceitu, medicīnu biedrības, Baltijā darbojušies ievērojami zinātnieki. Baltijas zinātņu centri ir bijuši cieši saistīti ar Krievijas un kaimiņzemju (Polija, Vācija, Skandināvijas valstis) zinātniekiem.

2. Viss vērtīgais un progresīvais neatkarīgi no zinātnieka tautības pieder Baltijas nāciju kultūras mantojumam, tas rūpīgi jāpēti, jāizvērtē un jāpopularizē gan Baltijas republiku sabiedrībā, gan Vissavienības un pasaules zinātnieku auditorijā.

3. Līdz šim pētījumi par zinātņu vēsturi veikti epizodiski, pēc atsevišķu entuziastu ierosmes, bez kopēja pārdomāta plāna. Jārada koordinācijas centrs – Baltijas Medicīnas un dabaszinātņu vēstures pētniecības starprepublikāniska komisija, kas regulāri pulcētos uz sanāksmēm (konferencēm) Rīgā, Viļņā, Tartu, Kauņā.

4. Īpaša uzmanība pievēršama Baltijas zinātņu centru saistībai ar krievu zinātni, parādot to savdabīgo vietu Krievijas un pasaules zinātnē.

5. Jāatzīmē izcilo zinātnieku piemiņas reizes, jāizdod to komentētas darbu izlases, jāsauglabā zinātnieku, zinātnisko iestāžu un biedrību arhīvi, jācenšas pārvest atpakaļ uz Rīgu no Ivanovas atjaunojamā Rīgas Politehniskā institūta vērtīgo bibliotēku. Ne mazāk svarīgi ir saglabāt un sistematizēt arī pašreiz funkcionējošo zinātnisko iestāžu, augstskolu arhīvus, veicināt zinātnieku un zinātnisko iestāžu bibliogrāfiju izdošanu.

6. Jāpopularizē aizgājušo gadsimtu zinātnieku veikums presē, radio, muzeju ekspozīcijās, jāaktivizē pētījumi tehnisko un eksakto zinātņu vēstures jomā, jāturpina izdot rakstu krājumu "Iz istorii mediciny", Medicīnas vēstures muzejā jāizveido Baltijas Medicīnas vēstures nodaļa ar materiāliem arī no Lietuvas un Igaunijas.

7. Zinātņu vēstures pētniecībai jāpiesaista arī humanitāro zinātņu pētnieki (etnogrāfi, arheologi, folkloristi, literatūrzinātnieki, bibliogrāfi, arhīvu darbinieki u. c.).

Šodien visi citētie secinājumi šķiet pašsaprotami, pat triviāli, taču tolaik tie šķita ideoloģiski "aizdomīgi" diskutabli, ja ne tūdaļ ideoloģiski noraidāmi. Īpaši svarīgi bija mainīt attieksmi pret Baltijas vāciešu zinātniekiem, pret kuriem ne tikai oficiālajās varas struktūrās, bet arī plašākā sabiedrībā attieksme bija noraidoša. Viņus vai nu "pārtaisīja" par krieviem (K. M. Bēru), vai noklusēja, vai arī citēja vienīgi kritiskā aspektā (kā V. Ostvaldu). Šo zinātnieku pakāpeniska atzišana pamazām ļāva objektīvi izklāstīt Tartu Universitātes un arī Rīgas Politehniskā institūta vēsturi, vispār ķerties pie Baltijas zinātņu vēstures, jo līdz 20. gs. sākumam

Baltijas vācieši (un savukārt – poļi Viļņas Universitātē) būtībā bija galvenie, ja ne vienīgie, kas darbojās zinātnē.

Bet galvenais – šī un nākamās konferences ļāva apzināties reģionālo identitāti, pamazām saliedēja baltiešus vismaz zinātnes un augstskolu pagātnes izpētē, radīja iekšēju rezistenci pret padomju unifikāciju un lielkrievu šovinismu. Ar saturu tika piepildīta prof. D. A. Lēbera vēlākā tēze: "*Regional Identity under the Soviet Rule*". Veidojās lokālpatriotisms šā vārda labā nozīmē. Protams, konferenču dalībnieki bija ļoti dažādi, – to skaitā bija arī daudzi karojošā komunisma piekritēji un lielkrievu šovīnisti, taču viņi "nenoteica toni".

Pauls Stradiņš nomira divus mēnešus pēc pirmās konferences – 1958. gada 14. augustā, bet viņa iedibinātā ierosme nepagaisa – jau 1959. gadā notika divas nākamās konferences (janvārī Tartu un decembrī Viļņā–Kauņā), kuras organizēja attiecīgi prof. E. Martinsons un prof. P. Slavens. Kopš 3. konferences sāka izdot konferenču tēžu krājumus. Konferenču dalībnieku skaits pieauga. Dažas konferences bija veltītas galveno augstskolu jubilejām (4. konference Rīgā 1962. gadā – RPI 100 gadiem, kam bija ļoti liela nozīme atjaunotā RPI pēctecības atzīšanai ar "veco" RPI, 11. konference Tartu, 1977. gadā oktobrī – Tartu Universitātes atjaunošanas 175 gadiem, 12. konference Viļņā – 1979. gadā Viļņas Universitātes 400 gadiem, 13. konference Tartu 1982. gada novembrī – Tartu Universitātes pirm dibināšanas 350 gadiem, 15. konference Rīgā 1987. gada septembrī – RPI 125 gadiem). Citām konferencēm bija tematisks raksturs, piemēram, 7. konference Rīgā 1968. gadā bija veltīta Baltijas vidutājļomai zinātnisko sakaru veidošanā starp Krieviju un Rietumiem zinātnē 17.–20. gs., 10. konference Rīgā 1975. gada aprīlī – Pēterburgas ZA ietekmei Baltijā un arī *Academia Petrina* vēsturei (izbraukuma sesija Jelgavā sakarā ar augstskolas dibināšanas 200 gadiem) [16–18].

Viena no nozīmīgākajām konferencēm, kurā bija 700 klausītāju (190 reģistrētu dalībnieku!), notika Jūrmalā un Rīgā 1985. gada februārī (14. konference), un to rīkoja Organiskās sintēzes institūts. Tās tematiku iezīmēja trīs problēmu loki: 1) zinātnisko kolektīvu un zinātnisko skolu tapšana Baltijā; 2) agrīno zinātnisko priekšstatu veidošanās, pēc folkloras un arheoloģijas datiem (Krišjāņa Barona 150 gadu jubileja); 3) zinātnes un tehnikas pieminekļi.

Laikam skaitliski tā ir bijusi visplašākā konference, ar rezonansi sabiedrībā – tieši pirms Gorbačova nākšanas pie varas. Neticami, ka tik daudz dalībnieku, un šodien tikpat neticami, ka par zinātnes un tehnikas pieminekļiem sprieda planetārija ("Zinību namā"), kas tolaik bija iekārtots tagad atjaunotajā pareizticīgo Kristus piedzimšanas katedrālē!

Baltijas Zinātņu vēstures konferenču rīkošanai – gan samērā atturīgi – atbalstu sniedza padomju Dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku nacionālā apvienība, tās vadošie pārstāvji referēja konferenču plenārsēdēs. Arī PSRS Medicīnas vēsturnieku biedrības (vēlāk – PSRS Sociālhigiēnistu, veselības aizsardzības darbinieku un medicīnas vēsturnieku biedrības) pārstāvji nereti piedalījās šajās konferencēs – dažkārt ar "direktīvu uzstādījumu" referātiem, kā, piemēram, prof. B. Petrovs. Tomēr

ši biedrība bija manāmi "stagnātikāka" nekā Dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku nacionālā apvienība, kuras zinātniskais līmenis bija krietni vien augstāks.

Taču lielos vilcienos Baltijas Zinātņu vēstures konferences visu to sasaukšanas laikā tika organizētas autonomi, neatkarīgi no Maskavas padomdevējiem. Varbūt varētu atzīmēt Latvijas Dabaszinātņu vēsturnieku apvienības priekšsēdētāja P. Valeskalna īpašos kontaktus ar Padomju Nacionālās Dabaszinātņu un tehnikas apvienības vadītājiem un PSRS ZA Dabaszinātņu un tehnikas vēstures institūta ilggadējo direktoru akadēmiķi Bonifāciju Kedrovu (1903–1985), – viņi abi 20. gados bija darbojušies VČK orgānos Maskavā. Tas savā ziņā garantēja Baltijas pasākumiem B. Kedrova īpašu labvēlību (viņš pats piedalījās Baltijas Zinātņu vēstures konferencēs 1962., 1964., 1965., 1970., 1975. un 1977. gadā). Brežņeva laikā Kedrovs ieņēma "antistalīnisku" nostāju un palīdzēja sekmēt dažu laba Staļina represētā zinātnieka (piemēram, R. Ūdra, J. Stienņa) vārda reabilitēšanu.

1987.–1991. gada, Atmosdas gados, konferenču rīkošanā bija visilgākais pārtraukums, taču tāds nebija Baltijas zinātņu vēstures asociāciju aktivitātēs.

Vispirms pēc Igaunijas zinātņu vēsturnieku (K. Silivask, K. Martinsons) ierosmes tika izveidota Baltijas Zinātnes vēstures koordinācijas padome, kuras dibināšanu vispirms apstiprināja Latvijas PSR ZA Prezidijs savā 1988. gada 10. februāra sēdē (dibināšanu atbalstīja ZA prezidents B. Puriņš un viceprezidents A. Drīzulis, kamēr krasi ar naidu oponenta prezidija loceklis bij. ZA prezidents A. Mālmeistars). Pēc tam to apstiprināja Igaunijas PSR ZA Prezidijs un principā atbalstīja arī Lietuvas PSR ZA vadība.

1988. gada 19. maijā Maskavas Dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku nacionālās apvienības vadītāju plēnumā piedalījās "baltieši" J. Kriķstopaitis, H. un K. Martinsoni P. Mīriseps vec., T. Vilciņš un J. Stradiņš. Visu "baltiešu" vārdā plašu runu plēnumā sacīja J. Stradiņš, paziņojot arī par koordinatīvās padomes dibināšanu un neatkarīgu darbību, reizē arī turpinot zinātņu vēsturnieku apvienību visās trijās republikās un uzturot kontaktus ar Padomju Nacionālo apvienību, pieņemot tās konsultācijas zinātņu vēstures profesionālajos jautājumos. Plēnumu vadīja toreizējais PSRS ZA Dabaszinātņu un tehnikas vēstures institūta jaunais direktors, fiziķis PSRS ZA korespondētājloceklis Nikolajs Ustinovs (bij. PSRS aizsardzības ministra D. Ustinova dēls). Viņš atbalstīja baltiešu iniciatīvas M. Gorbačova pārbūves ideju gaisotnē un pat nožēloja, ka neprotot par to pateikt *paldies*, jo latviski protot tikai vienu vārdu "lūdzu".

Tas bija pirmais augstākstāvošas zinātniskās instances lēmums par Baltijas zinātņu vēstures pētījumu nodibināšanu, jo 1958. gada konference dibināja Baltijas Dabaszinātņu un Medicīnas vēstures starprepublikānisko komisiju tikai neformālā kārtā; tā īsti netika sankcionēta un ap 1964. gadu faktiski "pagaisa", nododot savas funkcijas triju republiku Dabaszinātņu vēsturnieku apvienībām. Kad trīs Baltijas republikas 1990. gadā bija deklarējušas neatkarības atjaunošanu, 1990. gada 29. oktobrī P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā pulcējās visu triju valstu zinātņu vēstures apvienību aktīvisti (K. Silivask, J. A. Kriķstopaitis, J. Stra-

diņš, K. Ē. Arons u. c.) un nodibināja apvienotu Baltijas valstu Zinātņu vēstures un filozofijas asociāciju [19, 20]. Šis akts tātad notika pēc triju valstu neatkarības atjaunošanas deklarēšanas, bet pirms 1991. gada 21. augusta. Jaundibinātās asociācijas līdzpresidenti bija republiku attiecīgo apvienību vadītāji – prof. J. Krištopaitis Lietuvā, prof. J. Stradiņš Latvijā, prof. K. Sīlivaskš Igaunijā (līdz 2006. gadam, pēc tam prof. J. Āvikso, tagadējais Igaunijas Republikas aizsardzības ministrs). Kopš 2006. gada prezidenta funkcijas pirmais veica J. Stradiņš Rīgā.

Jau 1991. gada 13. janvārī asociācijas prezidents sniedza Latvijas radio paziņojumu pasaulei (latviešu, angļu un krievu valodā), atbalstot Lietuvas neatkarību un nosodot padomju karaspēka brutālo vardarbību Viļņā pie televīzijas ēkas (teksts – 2. pielikumā 256. lpp.). Tajā pašā gadā sabruka PSRS, un visas trīs Baltijas valstis augstā galīgi atguva neatkarību. 1991. gada 4.–6. oktobrī 16. konference notika Viļņā – kā pati pirmā neatkarību atguvušo Baltijas valstu kopēja zinātniska konference vispār. Šīs konferences kopsaucējs bija: "Zinātnes vēsturiskā pieredze Baltijas republiku valstiskuma atjaunošanā". Tātad 15 Baltijas zinātņu vēstures konferences bija notikušas 30 gadu laikā pirms Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas (1958–1987), bet 8 sarīkoja jau neatkarīgās Baltijas valstis 17 gadus (1991–2008). 1993. gadā Saragosas kongresā Baltijas valstu Zinātņu vēstures un filozofijas apvienība kā vienots vesels tika uzņemta Starptautiskajā Zinātņu vēstures un filozofijas savienībā. Jāatzīmē, ka Baltijas zinātņu vēsturnieki bija jau kā PSRS pārstāvji visai aktīvi piedalījušies vairākos iepriekšējos zinātņu vēsturnieku kongresos – Krakovā (1965), Maskavā (1971), Tokijā un Kioto (1974), Bukarestē (1980), iesūtījuši savus referātus arī Edinburgas (1977) un Bērklījas (1984) kongresā. Viņiem bija labi kontakti starptautiskajās zinātņu vēsturnieku organizācijās, kuri neatkarības gados – paradoksālā kārtā – gājuši mazumā.

PSRS politikas ietvaros šīs konferences bija būtisks triju republiku sadarbības veids, jo oficiāli kontakti tikai triju Baltijas republiku starpā netika veicināti. Maskavas, Ļeņingradas u. c. pilsētu prominentu zinātņu vēsturnieku klātie neostiprināja konferenču reputāciju, ļāva atklāt jaunus, Baltijā vēl nezināmus faktus. Zinātniskais līmenis bija pietiekami augsts, dalībnieki centās pārvarēt provinciālismu. Dabaszinātņu un eksakto zinātņu specifikas dēļ komunistiskā režīma laikā par strīdīgām problēmām varēja runāt objektīvāk nekā vispārējā vēsturē, diskutēt par to, kas tolaik skaitījās aizliegts vai ideoloģiski ķecerīgs.

Daudzos gadījumos zinātņu vēsturē izdibinātais ļāva jaunas atziņas iekļaut arī dažos vispārvēsturiskos pētījumos, piemēram, par kultūras vēsturi, universitāšu, zinātnisko biedrību vēsturi. Neērtie jautājumi skāra Baltijas vāciešu lomu Krievijas kultūras vēsturē, Staļina režīma represēto zinātnieku likteni (piemēram, R. Ūdri, J. Auškāpu u. c.), seno baltu cilšu dzīvesziņu, turklāt izmanīgā veidā tika rādīti arī neatkarīgo Baltijas valstu zinātnieku sasniegumi pirmskara posmā. Tas ļāva zinātnes vēsturniekiem pārdzīvot sovjetizācijas kritiskos gadus, saglabājot eiropieisku mentalitāti. Zinātņu vēstures konferences tuvināja ne tikai dažādu dabaszinātņu nozaru pētniekus, bet arī dabaszinātniekus ar humanitāro zinātņu pārstāvjiem,

veicinot starpdisciplināras pieejas, dabaszinātņu humanitarizāciju, "divu kultūru" tuvināšanos Ķ. Snova izpratnē. Varēja iztīrīt netradicionālo medicīnu, paleoastronomiju, zinātnes elementus folklorā.

No neatkarības gados notikušajām konferencēm minama arī 17. konference Tartu (1993. gada oktobrī) ar tematiku "Zinātne Baltijā starp Rietumiem un Austrumiem", kas notika līdz ar VFR zinātņu vēsturnieku rīkoto simpoziju, un īpaši 18. konference Rīgā (1996. gada janvārī) ar tematiku "Zinātnes funkcionēšana lielvalstī un mazā valstī: Baltijas pieredze" un Paula Stradiņa 100. gadadienai veltīts simpozījs "Medicīnas vēsturnieki – profesionāļi un amatieri" ar plašu starptautisku līdzdalību, kas atkal bija viena no plašākajām.

21. Baltijas Zinātņu vēstures konferences laikā (Rīgā 2003. gada oktobrī) tika atklāta slavenā ķīmiķa Paula Valdena piemiņas zīme pie bijušās RPI Ķīmijas nodaļas ēkas (tēlnieks A. Vārpa), kā arī godināta Nobela prēmijas laureāta Vilhelma Ostvalda piemiņa sakarā ar viņa 150. dzimšanas dienu pie nesen viņam veltītā pieminekļa Krišjāņa Barona ielā (tēlnieks A. Vārpa) un LU Mazajā aulā (bij. RP aktu zālē, kur bija lekcijas lasījis arī pats V. Ostvalds).

Visu šo konferenču organizētāja formāli ir Baltijas valstu Zinātņu vēstures un filozofijas asociācija; šo konferenču noturēšana būtībā ir asociācijas galvenais, ja ne vienīgais uzdevums.

Līdz Baltijas valstu neatkarības atgūšanai konferenču darba valoda bija krievu valoda; tiesa, konferencēs bija atsevišķi ļoti nedaudzī ārzemju viesi (no Polijas, Vācijas, Bulgārijas, ASV), kas nereti referēja arī angļu vai vācu valodā. Lektoru vidū ir bijuši tādi prominenti viesi kā, piemēram, Maskavas profesori un Starptautiskās Zinātņu vēstures akadēmijas locekļi V. Naļimovs, S. Mikuljinskis, A. Juškevičs, B. Kedrovs, N. Figurovskis, A. Grigorjans, N. Rodnijs, V. Kuzņecovs, J. Solovjovs, M. Jaroševskis, A. Šamins, G. Bikovs, tāpat Ukrainas, Moldovas, Baltkrievijas, Gruzijas akadēmiju locekļi un citi zinātnieki (M. Eljaševičs, A. Veiniks, A. Bogolubovs, J. Laļikovs, J. Fialkovs, V. Parkadze u. c.), latviešu cilmes ģeologs un mineralogs A. Dzēns-Ļitvinskis.

No pastāvīgiem konferenču dalībniekiem un referentiem pieminami prof. F. Klements, prof. E. Martinsons, prof. K. Silivass, prof. U. Palms, prof. Ī. Lumiste, prof. V. Pasts, doc. E. Vareps, Dr. H. Martinsons, Dr. K. Martinsons, doc. P. Mirsēps vecākais, doc. H. Ēlsalu, doc. T. Ilometss, doc. V. Kalnins, Dr. E. Tamiksārs, Dr. H. Tanklers, prof. R. Vihalems, L. Kongo, H. Gustavsons no Igaunijas; prof. P. Slavens, prof. J. A. Kriškštopaitis, prof. L. Klimka, prof. S. Bizjulevičs, prof. V. Girdzijauskis, prof. A. Tila, doc. V. Sjudīks, Dr. V. Kutorga, prof. K. Makarjūns, E. Gečkauskis, P. Vitkevičs u. c. no Lietuvas; prof. P. Valeskalns, prof. P. Gērke, prof. J. Stradiņš, prof. I. Knēts, Dr. T. Vilciņš, doc. J. Klētnieks, doc. A. Anteins, Dr. I. Grosvalds, doc. S. Timšāns, Dr. J. Jākobsons, doc. K. Arons, prof. A. Viksna, Dr. M. Pozemkovska, Dr. B. Mauriņa, Dr. A. Zigmunde, H. Hanzena, Ā. Karnups, A. Dirbe, H. Guļevskis, U. Alksnis, E. Zalsters, I. Rabinovičs, K. Vasiļevs, prof. J. Salaks, doc. J. Klētnieks, prof. A. Krūze, I. Kestere u. c. no Latvijas.

Vairākās konferencēs piedalījušies ne vien vēsturnieki, bet arī Baltijas valstu zinātnieki – nacionālo ZA vadītāji un universitāšu rektori kā, piemēram, J. Matulis, J. Kubiļš, B. Jodka, Z. Rudziks, T. Millers, J. Ekmanis, K. Rebane, J. Engelbrehts, P. Tūlviste, M. Veidermā, J. Āvikso, A. Kops, P. Zariņš, O. Ozols, J. Zaķis, I. Lācis, un prominenti Baltijas valstu zinātnieki – ZA locekļi L. Liepiņa, G. Vanags, Arv. Kalniņš, A. Ieviņš, S. Hillers, M. Šimanska, E. Lukevics, A. Alksnis, R. Kukaine, K. Karulis, M. Beķers, G. Duburs, I. Lazovskis, H. Strods, R. Kondratovičs, I. Rašals, U. Sedmalis, J. Anšelevičs, M. Kļaviņš, A. Raukass, A. Ārna, K. Orviku, H. Īglane, H. Keress, Č. Kudaba, J. Jurginis, P. Vaškelis, A. Buračs, A. Tila u. c., tāpat arī augstākās izglītības celmlauži Igaunijā un Lietuvā – V. Ernitss un Z. Žemaitis. Konferencēs piedalījušies ievērojami Eiropas valstu zinātņu vēsturnieki ārpus Baltijas, piemēram, K. Debrī, A. Leikola, U. Dini, R. Aji (*Hauy*), D. fon Engelhart. Par Baltijas Zinātņu vēstures asociācijas darbību publicēti informatīvi pārskati starptautiskos zinātņu vēstures izdevumos [21, 22].

Pēc neatkarības atgūšanas aktuāls kļuvis jautājums par konferenču darba valodu (*lingua franca*), jo krievu valodu vairās lietot, bet angļu vai vācu valodu daudzi konferenču dalībnieki (īpaši gados vecāki cilvēki) ne visi labi saprot. Tematika kļuvusi lokālāka, provinciālāka, radusies pašpietiekamība. Par tradīciju kļūst LU un RTU gadskārtējo konferenču ietvaros zinātņu vēstures un muzeoloģijas sekciju rīkošana. Tas ir ļoti labi, tomēr tam nevajadzētu būt vienīgajiem zinātņu vēsturnieku forumiem Latvijā.

Šogad atskatījamies arī uz Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas 50 gadu pastāvēšanu – tās vēsturi [1]. Mūsu devums, kā arī nedaudzu kaimiņu devums parādīts Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā organizētajā grāmatu, izdevumu, tēžu krājumū, fotogrāfiju izstādē. Bez tam šajās dienās (13. oktobrī) tiek atklātas piemiņas zīmes vienīgajam Nobela prēmijas laureātam no Baltijas – rīdziniekam Vilhelmam Ostvaldam un viņa Rīgā apbedītajiem vecākiem, kā arī izcilajam ķīmiķim analītiķim Edvardam Iegrivem. Tās atrodas Rīgas Lielajos kapos, t. i., slēgtajos kapos, papildinot ar attiecīgiem uzrakstiem tur jau esošos kapu pieminekļus. Pirms tam jau atklāts atjaunotais kapu piemineklis ķīmijas profesoram V. M. Fišeram un skaista piemiņas zīme raķešbūves aizsācējam F. Canderam (tēlnieks I. Ranka): visu šo pieminekļu tapšanu sponsorējis Itera Latvija prezidents LZA goda mecenāts Juris Savickis.

Sakarā ar konferenci Latvijas Zinātņu akadēmijas Senāts, kas aprūpē Latvijas Zinātņu vēstures asociāciju, 2008. gada 16. septembrī ir apstiprinājis Asociācijas goda biedru nosaukumu vairākiem kolēģiem. To skaitā goda biedra nosaukums piešķirts:

akad. Ivaram Knētam – par devumu vecākās Latvijas augstskolas RTU attīstībā un vēstures izpētē;

prof. Libertam Klimkam (Lietuva) – par devumu Baltijas zinātņu vēstures izpētē;

Dr. Haino Tankleram (Igaunija) – par Tērbatas Universitātes un Latvijas zinātnisko sakaru izpēti;

LZA ārzemju loceklim Jurim Upatniekam (ASV/Latvija) – par devumu holoģrāfijas izgudrošanā un latviešu zinātnieku prestiža celšanu pasaulē;

Grētelei Brauerei (Vācija) – par nopelniem sava vectēva Vilhelma Ostvalda mantojuma izpētē un V. Ostvalda muzeja "*Landhaus Energie*" saglabāšanā;

emeritētām profesoram Jānim Lielmežam (Kanāda, Vankūverā) – par nopelniem Latvijas zinātņu vēstures izpētē.

Citi līdzšinējie LZVA goda biedri uzrādīti konferences materiālu krājumā *Nova Miscellanea Historiae Scientiarum Baltica* [21], bet pilnīgs saraksts sniegts 3. pielikumā 257. lpp.

23. Starptautiskā Baltijas zinātņu vēstures konference zināmā mērā ir ārkārtas. Tā ir zinātnes vēsturnieku kopības jubilejas, Baltijas vienotības izpausmes konference un kā tāda arī viena no skaitliski nelielākajām, salīdzinot ar iepriekšējām. Zināmā mērā tas saistīts ar paaudžu maiņu, vismaz Latvijas asociācijas biedru skaits ir sarucis, esam kļuvuši vecāki (par LZVA darbību aizvadītajos gados sk. [21–31]). Arī zinātnes prestižs sabiedrībā ir sarucis. Līdz ar to mazinājusies arī interese par zinātnes vēsturi, īpaši par eksakto un dabaszinātņu vēsturi. Turklāt jaunākā zinātnieku paaudze ir pragmatiskāka, vairāk nodarbināta ar aktuālām pētniecības problēmām, mazāk – ar jēgas un vēstures izziņas meklējumiem. Tomēr, kaut lēni, arī zinātnes vēsturnieku paaudze atjauninās, taču tas vairāk notiek muzeju, bibliotēku, nevis institūtu un universitāšu darbinieku aprindās. Pieaug interese par humanitāro zinātņu vēsturi, par zinātni kā kultūras mantojumu, arī par industriālo mantojumu. Vairāk ieslīgstam arī vietējās detaļās, atomizējamiem, dezintegrējamies. Problēma par Baltijas vidutājas lomu starp Krieviju un Rietumiem kļuvusi mazāk aktuāla, tomēr varbūt varam izpētīt un sarakstīt Baltijas zinātnisko centru kopēju vēsturi kā Eiropas zinātnieku sabiedrības sastāvdaļu, tās fragmentu.

Mūsdienu situācija liek pārdomāt nākotnes stratēģiju, varbūt mainīt akcentus. Vai zinātņu vēsture nebūtu saistāma arī ar ideju vēsturi, kā tas notiek Ziemeļvalstīs? Vai zinātnes vēsture vairāk nebūtu saistāma ar mūsu valsts sabiedrības vēsturi, vispārējo, sociālo vēsturi? Vai tradicionālo zinātņu vēstures konferencē ietvaros nebūtu organizējami atsevišķām tēmām veltāmi speciāli, interdisciplināri mikrosimpoziji? Vai šie simpoziji nav organizējami pēc iepriekšējas domu apmaiņas? Vai zinātnieku jēdzienā nebūtu iekļaujami arī izgudrotāji, intelektuālā īpašuma problēmas? Droši vien var uzdot vēl daudz līdzīgu jautājumu, tomēr griebtos izsacīt optimistisku prognozi, ka nedz pirms 50 gadiem aizsāktā konferencu tradīcija, nedz arī Baltijas vienotības ideja nav sevi izsmēlusi. Kaut gan Baltijas jēdzienu varbūt derētu paplašināt, ietverot tajā arī Baltijas jūras valstis – Ziemeļvalstis, Poliju, Vācijas ziemeļus, arī Krieviju, Baltkrieviju, kā to darām Zinātņu akadēmiju organizētajās Baltijas intelektuālās sadarbības konferencēs. Šo pirms kara 1935. gadā dzimušo tradīciju esam atdzīvinājuši 1999. gadā. Tagad šādas konferences notiek regulāri (Tallinā, Viļņā, Helsinkos, Rīgā). Somi mūs aicina

Baltijas zinātņu vēstures konferences

Nr.	Nosaukums	Datums, vieta	Tematiskā ievirze	Ar konferenci saistītie papildu pasākumi
1.	Starprepublikāniskā apspriede par dabaszinātņu un medicīnas vēstures pētniecības problēmām Baltijā	Rīga, 1958. g. 6.–7. jūn.		
2.	II Starprepublikāniskā apspriede par Baltijas zinātņu vēsturi	Tartu, 1959. g. 20.–21. janv.		
3.	III Starprepublikāniskā Baltijas dabaszinātņu un tehnikas vēstures konfer.	Viļņa-Kauņa, 1959. g. 30. nov.–2. dec.		
4.	IV Starprepublikāniskā konference par zinātņu vēsturi Baltijā	Rīga, 1962. g. 27.–29. nov.	Baltijas zinātņu centri Krievijas zinātnes sistēmā 18.–20. gs. (RPI simtgadei veltītas sekciju sēdes)	Simpozij "Pirmo baktereoloģisko iestāžu loma mikrobioloģijas un epidemioloģijas attīstība Krievijā"
5.	V Konference par zinātņu vēsturi Baltijā	Tartu, 1964. g. 18.–21. jūn.		
6.	VI Starprepublikāniskā konference par dabaszinātņu un tehnikas vēsturi Baltijā	Viļņa, 1965. g. 26.–27. okt.		
7.	VII Baltijas Zinātņu vēstures konference	Rīga, 1968. g. 11.–13. dec.	Baltijas vidutājlooma sakaru veidošanā starp Krieviju un Rietumiem 17.–20. gs.	
8.	VIII Baltijas Zinātņu vēstures konference	Tartu 1970. g. 1.–3. jūl.		
9.	IX Baltijas Dabaszinātņu un tehnikas vēstures konference	Viļņa, 1972. g. 2.–4. nov.		Izbraukuma sēde Gedučas, veltīta T. Grothusam
10.	X Baltijas Zinātņu vēstures konference	Rīga–Jelgava, 1975. g. 21.–23. apr.	Pēterburgas ZA 250 gadi un tās ietekme Baltijā. Jelgavas <i>Academia Petrina</i> 200 gadi	Izbraukuma sēde Jelgavā
11.	XI Baltijas Zinātnes un tehnikas vēstures konference	Tallina–Tartu, 1977. g. 18.–21. okt.	Tartu Universitātes atjaunošanas 175 gadu atcere	
12.	XII Baltijas Zinātnes un tehnikas vēstures konference	Viļņa, 1979. g. 23.–26. okt.	Viļņas Universitātes 400 gadu dibināšanas jubileja	

Baltijas zinātņu vēstures konferences pusgadsimta gaitā

Nr.	Nosaukums	Datums, vieta	Tematiskā ievirze	Ar konferenci saistītie papildu pasākumi
13.	XIII Baltijas Zinātņu un tehnikas vēstures konference	Tartu, 1982. g. 17.–19. nov.	Tartu Universitātes dibināšanas 350 gadu atcere	
14.	XIV Baltijas Zinātņu vēstures konference	Jūrmala–Rīga, 1985. g. 25.–28. febr.	Zinātnisko kolektīvu un zinātnisko skolu folkloras tapšana Baltijā (rikotājs – Organiskās sintēzes institūts)	1. Agrīno zinātnisko priekšstatu veidošanās (pēc arheoloģijas datiem), veltīta Kr. Barona 150 g. jubilejai (Jūrmalā). 2. Zinātnes un tehnikas pieminēkļi (Rīgā)
15.	XV Baltijas Zinātņu un tehnikas vēstures konference	Rīga, 1987. g. 29. sept.–1. okt.	Rīgas Politehniskā institūta dibināšanas 125 gadu atcere	
16.	XVI Baltijas valstu Zinātņu vēstures konference	Viļņa, 1991. g. 4.–6. okt.	Zinātnes vēsturiskā pieredze Baltijas republiku valstiskuma atjaunošanā	
17.	XVII Baltijas konference par zinātņu vēsturi	Tartu, 1993. g. 4.–6. okt.	Zinātne Baltijā starp Rietumiem un Austrumiem	Simpozījs kopā ar VFR zinātņu vēsturniekiem
18.	XVIII Baltijas Zinātņu vēstures konference	Rīga, 1996. g. 17.–19. janv.	Zinātnes funkcionēšana lielvalstī un mazā valstī: Baltijas pieredze	Paula Stradiņa simtgadei veltīts simpozījs "Medicīnas vēsturnieki – profesionāļi un amatieri"
19.	XIX Baltijas Zinātņu vēstures konference	Viļņa–Kauņa, 1999. g. 15.–17. janv.		
20.	XX Baltijas Zinātņu vēstures konference	Tartu, 2001. g. 30.–31. janv.		
21.	XXI Baltijas Zinātņu vēstures konference	Rīga, 2003. g. 13.–15. okt.		V. Ostvalda 150 gadu jubileja, P. Valdena piemiņas zīmes atklāšana
22.	XXII Baltijas Zinātņu vēstures konference	Viļņa–Kauņa, 2006. g. 5.–6. okt.		
23.	XXIII Baltijas Zinātņu vēstures konference	Rīga, 2008. g. 9.–10. okt.	Veltīta Baltijas valstu neatkarības iedibināšanas 90 gadiem un Baltijas zinātņu vēstures konference tradīcijas 50 gadiem	K. Arona piemiņas sēde, Paula Stradiņa piemiņas sēde

2010. gadā piedalīties viņu organizētajā Ziemeļvalstu zinātņu un ideju vēstures simpozijā, ir aizsāktas īpašas Eiropas zinātņu vēstures konferences (4. šāda konference notikusi 2008. gada oktobrī Austrijā). Iespēju ir daudz, tās jāņem vērā. Nobeigumā es gribētu atgādināt dižā latviešu dzejnieka un domātāja Raiņa vārdus: "Pastāvēs, kas pārvērtīsies".

2. pielikums

1991. gada 13. janvārī, kad agonizējošās PSRS militāristi vērsās pret Lietuvas tautu tās neatkarības centienos ar bruņotu spēku un Viļņas TV un radio bija spiesti pārtraukt darbību, Baltijas Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas prezidents J. Stradiņš ar Latvijas Radio starpniecību sniedza visu triju valstu zinātnieku vārdā latviešu, krievu un angļu valodā paziņojumu par Baltijas solidaritāti centienos atjaunot neatkarību. Tā bija pirmā, momentānā reakcija uz Lietuvas notikumiem. Latvijas Zinātņu akadēmija, institūti un augstskolas kritiskajā situācijā publiskus paziņojumus sniedza vēlāk, tādēļ šis paziņojums pirmais pauda plašākai pasaulei Baltijas zinātnieku vairākuma viedokli. Tās bija dienas, kad no Rīgas skanēja pārraides arī lietuviešu valodā, kas tika translētas uz Lietuvu un arī ārzemēm. Taču 16. Baltijas Zinātņu vēstures konference Viļņā un Kauņā notika paredzētajā laikā – 1991. gada oktobrī, un tas savukārt bija pirmais neatkarību atguvušo Baltijas valstu kopējais zinātnieku saiets.

Paziņojums 13. I 91.

Baltijas Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas vārdā, kas apvieno apmēram 500 ievērojamu Lietuvas, Latvijas un Igaunijas zinātnieku un novadpētnieku, es kā šīs asociācijas prezidents visu triju valstu zinātnieku vārdā uzskatu par nepieciešamu sniegt šādu paziņojumu.

Ar dziļu satraukumu un sāpēm esam uzņēmuši ziņas par aizvadītās nakts notikumiem Lietuvā. Mēs solidarizējamies ar Lietuvas tautu, ar visiem mūsu kolēģiem un tuviem draugiem Lietuvā viņu cīņā par valstisko neatkarību un demokrātiju, izsakām dziļu līdzjūtību upuru piederīgajiem. Zinātne var attīstīties tikai demokrātijas attīstības apstākļos; mūsu tautu tradīcijas, mentalitāte, pēdējo gadu miermīlīgā attīstības gaita Baltijā ir ķīla mūsu attīstības demokrātiskai gaitai. Reakcija un militārā diktatūra Padomju Savienībā nespēj atrisināt nevienu problēmu, tā var atsviest šo milzu valsti un visu pasauli aukstajā karā, regresā un stagnācijā.

Mēs pašreiz gatavojamies XVI Baltijas Zinātņu vēstures konferencei, kurai šogad bija jānotiek Viļņā un Kauņā un kuras temats ir "Zinātne Baltijā, vēsturiskā pieredze un neatkarīgu valstu veidošanas perspektīva". Pašreiz mēs nezinām, vai konference notiks paredzētajā laikā, taču esmu dziļi pārliecināts, ka agrāk vai vēlāk

mūsu tikšanās notiks, ka mūsu valstis būs brīvi un cienījami locekļi Eiropas un pasaules nāciju saimē.

Griežos pie Starptautiskās zinātņu vēstures un filozofijas savienības, pie Starptautiskās Zinātņu vēstures akadēmijas Parīzē, pie Vācu Dabaspētnieku akadēmijas "Leopoldina", pie daudzajiem kolēģiem zinātniekiem, ar kuriem mūs saista sadarbība – Maskavā, Ļeņingradā, Kijevā, Minskā, Vācijā, Šveicē, Zviedrijā, Polijā, Čehoslovākijā, Rumānijā, Amerikas Savienotajās Valstīs, Kanādā, Dānijā –, būt šajā izšķirīgajā vēstures brīdī ar Baltiju. Vēsturi raksta ne tikai institūtos un kabinetos, bet arī tautu nacionālajās un demokrātiskajās kustībās.

Cienījamie kolēģi! Saprotam, ka Baltijas demokrātijas nākotne ir arī Padomju Savienības demokrātijas nākotne, tā savā ziņā ir visas pasaules nākotne – vai mūs gaida labvēlīgi, harmoniski attīstības gadi, vai izolacionisms un tumsība. Baltija gadsimtu gaitā ir bijusi vienotājposms starp Vāciju un Krieviju, starp Skandināviju un Krieviju. Mēs ceram, ka šī saite nepārtrūks un ka šajā likteņstundā jūs atbalstīsiet mūsu miermīlīgos un demokrātiskos centienus.

Prof. Jānis Stradiņš,

Baltijas Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas prezidents

(publicēts pēc rokraksta latviešu valodā no J. Stradiņa personiskā arhīva)

3. pielikums

<i>Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas Goda biedri</i>	<i>Apstiprināšanas gads</i>
1. Dr. habil. Tāivaldis Vilciņš (1922–1997)	1997
2. Dr. Ilgars Grosvalds	1997
3. Dr. Aleksis Anteins (1915–2002)	2001
4. Dr. h. c. eng. Jānis Klētnieks	2001
5. Dr. Sigizmunds Timšāns (1931–2007)	2001
6. Prof. Lu Yang Shang, Ķīnas Nacionālās Zinātņu akadēmijas prezidents, Ķīnas Zinātņu vēstures asociācijas prezidents	2002
7. Dr. h. c. Jūlijs Jākobsons	2002
8. Prof. Dr. Jāzeps Ločmelis, LZA goda loceklis	2002

J. Stradiņš

9. Prof. Dr. Juozs Algimants Krikštopaitis (Lietuva) 2002
10. Prof. Dr. Karls Sīlivasks, Igaunijas ZA īstenais loceklis 2002
11. Prof. Dr. habil. chem., Dr. hist. h. c. Jānis Stradiņš 2002
12. Dr. h. c. Kārlis Ēriks Arons (1933–2005) 2003
13. Prof. Dr. habil. Arnis Viksna, LZA īstenais loceklis 2006
14. Eng. Arturs Zalsters (1929 – 2008) 2006
15. Prof. Dr. Imants Meirovics 2006
16. Prof. Dr. habil. Ivars Knēts, LZA īstenais loceklis 2008
17. Dr. Haino Tanklers (?–2008) (Igaunija) 2008
18. Prof. Dr. Liberts Klimka (Lietuva) 2008
19. Grētele Brauere (1918–2008),
Vilhelma Ostvalda mazmeita (Vācija) 2008
20. Prof. Dr. Juris Upatnieks, LZA ārzemju loceklis,
hologrāfijas izgudrotājs (ASV/Latvija) 2008
21. Prof. Emeritus Dr. Jānis Lielmežs 2008 (Kanāda, Vankūvera) 2008
22. Prof. Dr. habil. phys. Mārcis Auziņš, LZA īstenais loceklis 2009
23. Prof. Dr. habil. phys. Juris Zaķis, LZA īstenais loceklis 2009
24. Prof. Dr. habil. hist. Heinrihs Strods, LZA goda loceklis 2009
25. Dr. Uldis Alksnis, docents 2009

Vēres

1. Stradiņš J. Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas pirmsākumi un organizētas zinātņu vēstures pētniecības 50 gadi Baltijā.//*Latvijas Universitātes Raksti*. 738. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība. 2008
2. Даңиљевскис В. *Криву техника*. Rīga: LVI, 1950. 708 lpp.
3. Каминаер Л. В., Поляков И. А. Международные объединения по истории науки.//*Вопросы истории естествознания и техники (ВИЕТ)*. Москва: АН СССР, 1956, вып. 2, с. 326–335.
4. Григорьян А. Т. Первая конференция Советского Национального объединения истории естествознания и техники.//*Вопросы истории естествознания и техники (ВИЕТ)*, Москва: АН СССР, 1957, вып. 3, с. 264–267.
5. Протокол №4/400 заседания Президиума АН Латв ССР от 30 января 1958. г. LZA Arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l.
6. Страдынь Я. Петр Иванович Валескалн (1899–1987).//*Из истории естествознания и техники Прибалтики*. Т. 8. Рига: 1991, с. 223–225; *Akadēmiķis Pēteris Valeskalns*. Biobibliogrāfija. Rīga: Zinātne, 1969. 67 lpp.
7. Stradiņš J. Nodibināta Latvijas dabaszinātņu un tehnikas vēsturnieku grupa. *Rīgas Balss*, Nr. 128, 1958.2.VI.
8. Stradiņš J. Dabas zinātņu un tehnikas vēsturnieku nacionālā grupa. *Latvijas Zinātnieks*, Nr. 13, 1958.18.VI.
9. Stradiņš J. Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja tapšana un izveidošanās.// *Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. 8 (27). Rīga: 2007, 31.–116. lpp.
10. Stradiņš J. Profesora Paula Stradiņa programmatiskais referāts Latvijas medicīnas vēsturē un tā ideju tālākattīstība.//*Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. 8 (27). Rīga: 2007, 117. lpp.; *Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. 8 (27). Rīga: 2007, 130. lpp. (N. Figurovska vēstule P. Stradiņam: 128.–129. lpp.)
11. Страдынь П. И. Медицина Прибалтики XVI–XIX веков как связующее звено между медициной Запада и русской медициной//Страдынь П. И. *Избранные труды*. Т. 3. Рига: Зинатне, 1965, с. 358–368.
12. Viksna A. Pauls Stradiņš, 1896–1996. Npublicēti dokumenti un materiāli. *Latvijas Ārstis*, Nr. 1, 1996, 50.–76. lpp. (P. Stradiņa vēstule P. Valeskalnam).
13. Magone J. Pirmā Dabaszinātnieku un medicīnas vēsturnieku apspriede. *Latvijas PSR ZA Vēstis*, Nr. 7, 1958, 159. lpp.
14. Страдынь Я. Межреспубликанское совещание ученых Прибалтики по проблеме изучения истории естественных наук и медицины. *Известия АН Латв. ССР*, № 8, 1958, с. 153–156; *Из истории медицины*. Рига, 1959, т. 2, с. 309–313 (ar konferences rezolūcijas pilnu tekstu).
15. Страдынь П. И., Страдынь Я. П. Некоторые проблемы изучения истории науки в Прибалтике.//*Из истории медицины*. Т. 2. Рига: 1959, с. 263–273.

16. Stradiņš J. *Etīdes par Latvijas zinātņu pagātņi*. Rīga: Zinātne, 1982. 395 lpp. (Par Latvijas Zinātņu vēstures asociāciju un Baltijas konferencēm: 263.–278. lpp.)
17. *Аннотированный список конференций историков науки Прибалтики (1958–1985)*. Сост. К. Г. Васильев, Я. П. Страдынь, В. В. Калнин, У. В. Пальм. Тарту: 1986. 138 с.
18. Страдынь П.И., Страдынь Я. П. Работа по изучению истории науки в Латвии. // *Вопросы истории естествознания и техники (ВИЕТ)*. Москва: АН СССР, 1959, вып. 8, с. 184–186.
19. Stradiņš J. Baltijas valstu Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas un Baltijas medicīnas vēstures asociācijas nodibināšana. *Latvijas PSR ZA Vēstis*, Nr. 7, 1991, 132.–134. lpp.
20. Stradiņš J. *Akadēmiskā Dzīve*. 33. rakstu krājums. Rīga: 1991, 72.–75. lpp.; par šīs asociācijas dibināšanu arī īsa informācija: *Вопросы истории естествознания и техники (ВИЕТ)*, № 3, 1991, с. 168.
21. Siilivask K. АГОРА [Baltic Conferences on History of Sciences, japāņu valodā]. *Kagasuki Kenkyn* (Journal of History of Science, Japan), Vol. 40 (No 217), 2001, Spring, pp. 50–52.
22. Krikštopaitis J. Al. Activities of historians of science in the Baltic States. *Newsletter of the International Union of the History and Philosophy of Science, New Series*, No 2, 2004, November, pp. 15–16.
23. *Nova Miscellanea Historiae Scientiarum Baltica – 50*. Rīga: RTU, 2008. 107 lpp.
24. Страдынь Я. Работа латвийских историков науки за 1958–1967 гг. (10 лет деятельности Латвийского объединения историков естествознания и техники). // *Из истории естествознания и техники Прибалтики*. Т. 1. Рига: 1968, с. 269–272.
25. Stradiņš J. Latvijas zinātņu vēstures pētījumi, Latvijas zinātnisko tradīciju apzināšana un uzturēšana (1987–1992). // *Acta Historiae Scientiarum Baltica*. Vol. 9. Rīga: 1992, 269.–280. lpp.
26. Stradiņš J. Veikums Latvijas zinātņu vēstures izpētē pēdējos gados (1996–1997). // *Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. 3 (22). Rīga: 1997, 385.–394. lpp.
27. Stradiņš J. Latvijas zinātņu vēstures izpēte 1997.–1999. gadā. // *Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. 5 (24). Rīga: 2000, 383.–392. lpp.
28. Stradiņš J. Pētījumi Latvijas zinātņu vēsturē pēdējos trijos gados (2000–2002). // *Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. 6 (25). Rīga: 2002, 349.–364. lpp.
29. Grosvalds I., Klētnieks J. Latvijas Zinātņu vēstures asociācijai – 45. // *RTU Zinātniskie Raksti*. 8. sēr. Zinātņu un augstskolu vēsture. 5. sēj. Rīga: 2004, 67.–70. lpp.

30. Stradiņš J. Latvijas zinātņu, medicīnas un tehnikas vēstures izpēte pēdējos gados (2003–2005). // *Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. 8 (27). Rīga: 2007, 392.–406. lpp.
31. Stradiņš J. Veikums Latvijas zinātņu, medicīnas un tehnikas vēstures apzināšanā pēdējos gados (2003–2005). // *RTU Zinātniskie Raksti*. 8. sēr. 9. sēj. Rīga: 2006, 138.–147. lpp.
32. Stradiņš J. Baltijas zinātņu vēstures konferenču 50 gadi: 1958–2008. // *RTU Zinātniskie Raksti*. 8. sēr. Humanitārās un sociālās zinātnes. Zinātņu un augstskolu vēsture. 15. sēj. Rīga: 2009, 9.–25. lpp.
33. Stradiņš J. 23. Starptautiskā Baltijas zinātņu konference. // *RTU Zinātniskie Raksti*. 8. sēr. Humanitārās un sociālās zinātnes. Zinātņu un augstskolu vēsture. 15. sēj. Rīga: 2009, 106.–116. lpp. (Pielikumā: Baltijas zinātņu vēstures un filozofijas ģenerālās asamblejas sēdes protokols. Rīgā, 2008.10.X)

50 years of the Baltic Conferences on the History of Sciences: 1958–2008 (Summary)

By Jānis Stradiņš

The beginnings and evolution organized science history studies in the Baltics have been reviewed. Due to the efforts of Prof. Pauls Stradiņš (1896–1958), a Latvian medical scientist and founder of the Museum of History of Medicine in Rīga, the first Baltic conference on the history of natural sciences and medicine has been held in Rīga on June, 6–7, 1958. Participants in this first conference from Lithuanian side were Prof. Slavenas, V. Girdzijauskas, S. Biziulevičius, from Estonian side – V. Kalnins and K. Villako. A common Baltic coordination commission on the history of sciences has been founded, which functioned officially until 1965, later – in the framework of Soviet National Association of History of Natural Sciences and Technology (a part of IUHPS), where Estonian, Latvian and Lithuanian branches (in fact, separated national associations) have been organized. Association has been founded in May, 1958 (chairman – Prof. P. Valeskalns, 1958–1987, Prof. J. Stradiņš – since 1987). The Estonian Association has been headed by Prof. F. Klement, the Lithuanian Association – by Prof. P. Slavenas.

Since 1958 conferences on the history of sciences became a tradition. 23 conferences have been held in Tartu, Vilnius, Kaunas, Tallinn, Rīga, Jelgava and Jūrmala during 50 years (before the regain of independence – 15 conferences). In October 1990 in Rīga the Association of History and Philosophy of Sciences of the Baltic

States has been founded (copresidents – from Lithuania Prof. J. A. Krikštopaitis, from Latvia – Prof. J. Stradiņš, from Estonia – Prof. K. Siilivask, till 2006, Prof. J. Aaviksoo, since 2006). On 13 January, 1991 the Association gave a message to the scientific world in favour of the independence of Lithuania, condemning the brutal attack of Soviet military forces in Vilnius. These events have been signs of solidarity and intellectual resistance of the Baltic scientists against Soviet centralization, for keeping regional identity of the Baltics.

4–6 October, 1991 the 16th Conference took place in Vilnius as a first common conference of scientists of the independent Baltic States. Eight conferences more have been organized with the participation of historians of science from Germany, Finland, Poland, Russia, Ukraine, USA, Great Britain, Japan, Belgium, France, Byelorussia, etc), and they remain a traditional element of the Baltic cooperation. The future of these conferences as well as the problem of *lingua franca* have been discussed.